EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE V PRAXI

PODPŮRNÝ MATERIÁL PRO ORP OTROKOVICE

Zpracovala: Mgr. Martina Kryšková, březen 2020

Projekt „Místní akční plán II. ORP Otrokovice“, registrační číslo CZ.02.3.68/0.0/0.0/17_047/0008582 je spolufinancován Evropskou unií.

OBSAH

1. Úvod 4
2. Prevence na základní škole – vymezení základních pojmů 5
2. 1. SPECIFICKÁ PRIMÁRNÍ PREVENCE 5
2. 2. NESPECIFICKÁ PRIMÁRNÍ PREVENCE 6
2. 3. PRIMÁRNÍ PREVENCE 7
2. 4. SEKUNDÁRNÍ PREVENCE 7
2. 5. TERCIÁRNÍ PREVENCE 7
3. Školní metodik prevence (ŠMP) 9
3.1. Kdo může vykonávat funkci školního metodika prevence 9
3. 2. Rozdělení činnosti ŠMP 9
3. 2. 1. METODICKÉ ČINNOSTI 9
3. 2. 2. INFORMAČNÍ ČINNOSTI 10
3. 2. 3. PORADENSKÉ ČINNOSTI 11
4. Co je školní poradenské pracoviště 12
4. 1. V čem spočívá poradenská činnost školy 12
5. Co je pro práci ŠMP důležité 14
5. 1. Podmínky 14
5. 2. Podpora 14
5.3. Dobře strukturovaná spolupráce s celým pedagogickým sborem 14
5. 4. Spolupráce s ostatními subjekty v oblasti rizikového chování žáků 15
5.5. Nastavení pravidel 15
5. 6. Vzdělávání 15
6. Dokumenty 17
6. 1. Minimální preventivní program (MPP) 17
6. 1. 1. Co by měl MPP splňovat 17
6. 1. 2. Jakých základních pilířů se při tvorbě MPP držet 17
6. 2. Vyhodnocení MPP 18
6. 3. Školní preventivní strategie 18
6. 4. Školní program proti šikanování 18
6. 5. Krizový plán školy 19
7. Prevence rizikového chování žáků – co nám může při tvorbě dokumentů pomoci 20
7. 1. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28) 20
8. Co by měla splňovat „účinná“ prevence na základní škole 22
8. 1. Neúčinná primární prevence 22

8. 2. Účinná primární prevence 22
Co tedy v primární prevenci funguje 23
9. Školní rok metodika prevence 25
10. Závěr 28

1. ÚVOD

Tento materiál byl napsán na základě potřeb škol, respektive metodiků prevence, v ORP Otrokovice. Měl by sloužit zejména začínajícím metodikům prevence, kteří se ocitli v této funkci, nemají zkušenosti a potřebují pomoc a podporu.

Při zpracování jsem vycházela z vlastních zkušeností, z informací na stránkách NIDV, NÚV, MŠMT a dostupné literatury.

Prevencí na základní škole se zabývám téměř 20 let, nepovažuji se za odborníka, ale spíše za člověka z praxe. Takto jsem se snažila pojmout i tento materiál. Budu ráda, pokud pomůže začínajícím kolegům v nelehkém boji s rizikovými jevy na školách.

2. PREVENCE NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE – VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Za základ považuji definovat základní pojmy v prevenci. O čem se vlastně bavíme, když mluvíme o prevenci sociálně patologických jevů či o rizikovém chování dětí a mládeže? Co tam všechno patří? Čím se škola má, musí nebo naopak nemá, nemusí zabývat….? Odpověď jsem si překlopila do jednoduché definice – *rizikové jevy jsou jevy, které ohrožují fyzický, psychický či sociální vývoj dítěte.*

Základním principem primární prevence rizikového chování u žáků základní školy je výchova k předcházení a minimalizace rizikových projevů chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládání zátěžových situací osobnosti. Naším cílem je zabránit výskytu nevhodného chování a vybudovat v chování žáků takové vzorce, které budou účinné v předcházení rizikového chování i v budoucnosti.

K tomu, abychom pochopili základní principy prevence rizikového chování žáků, si prevenci nejdříve rozdělíme. První dělení bude na specifickou a nespecifickou prevenci.

2. 1. SPECIFICKÁ PRIMÁRNÍ PREVENCE

Za **specifickou primární prevenci rizikového chování** považujeme takové aktivity a programy, které jsou úzce zaměřeny na některou z konkrétních forem rizikového chování. Snahou je působit cíleně, specificky na informovanost a postoje dětí k danému typu rizikového chování. Programy specifické primární prevence jsou všechny takové programy, které by neexistovaly, kdyby neexistoval problém rizikových projevů chování.

Specifickou prevenci dále členíme do tří úrovní. Tyto úrovně jsou vydefinovány v závislosti na tom, jaká je **cílová skupina programu, jaká je míra jejího ohrožení rizikovým chováním**. Podle toho potom volíme intenzitu programu, formy a nástroje působení na žáky. Obecně můžeme říci, že čím kvalitnější program, tím erudovanější formy a nástroje. Mezi nejkvalitnější programy se řadí ty, které využívají různé formy psychologických, psychoterapeutických či prožitkových technik. Z toho také vyplývá, že se s každou úrovní zásadně zvyšují požadavky na vzdělání a celkovou profesní erudici realizátora programu. Proto je vhodné, aby některé programy realizovali odborníci.

Specifickou primární prevencí máme na mysli aktivity a programy, které jsou zaměřeny konkrétně na *předcházení a omezování* výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků. Jedná se o:

a) ***všeobecnou prevenci***, která je zaměřena na všechny žáky – nezjišťujeme, zda ve skupině existuje daný problém nebo riziko,

b) ***selektivní prevenci***, která je zaměřena na žáky, u nichž lze předpokládat zvýšený výskyt rizikového chování,

c) ***indikovanou prevenci***, která je zaměřena na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahů v rodině, ve škole nebo s vrstevníky.

2. 2. NESPECIFICKÁ PRIMÁRNÍ PREVENCE

Za **nespecifickou primární prevenci** považujeme veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času, například zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání.

Do **nespecifické primární prevence** řadíme aktivity, které nemají přímou souvislost s rizikovým chováním a aktivity, které napomáhají snižovat riziko vzniku a rozvoje rizikového chování prostřednictvím lepšího využívání volného času. Patří sem např. *zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání.*

Můžeme říct, že se jedná o programy, které se na školách realizovaly i předtím než byly spojovány s termínem sociálně-patologického chování dětí a mládeže. Nespecifické programy nejsou vázány na žádný rizikový jev.

Dalším členěním je prevence podle toho, do jaké míry se žák či student s rizikovým jevem již setkal. Členíme ji na **primární** – ta nás na základní škole zajímá nejvíce – **sekundární** a **terciární**.

2. 3. PRIMÁRNÍ PREVENCE

U **primární prevence** se jedná o předcházení vzniku rizikového chování u žáků, u kterých se ještě rizikové chování nevyskytlo. V praxi ve většině případů dostačuje na realizaci programu všeobecné primární prevence SŠ vzdělání, základní lektorský výcvik, úplné vzdělání školního metodika prevence apod. Cílem je např. zamezit nebo oddálit užívání návykových látek. Jedná se o tematické programy se zpracovanou metodikou. Jsou to většinou programy pro větší počet žáků (třídy, větší skupiny apod.) Např. program o předcházení gamblerství u dětí, které s patologickým hráčstvím ještě nikdy nepřišly do kontaktu, je jednoznačným příkladem primární prevence.

Výhodou všeobecné prevence je, že můžeme zároveň působit na velký počet žáků a přitom nikoho nestigmatizujeme. Nevýhodou naproti tomu je, že přínos pro žáky bývá malý. Neosobní povaha programů všeobecné prevence žáky většinou nemotivuje ke změně chování.

2. 4. SEKUNDÁRNÍ PREVENCE

U **sekundární prevence** se jedná o předcházení vzniku, rozvoji a přetrvávání rizikového chování u žáků, kteří jsou rizikovým chováním ohroženi. Rizikové skupiny lze identifikovat na základě biologických, psychologických, sociálních nebo environmentálních rizikových faktorů souvisejících s rizikovým chováním, a dále podle věku, pohlaví, rodinné historie, místa bydliště nebo úrovně sociálního znevýhodnění. Většinou se zde pracuje s menšími skupinami či jednotlivci. Vzhledem k práci s cílovou skupinou se zvýšeným rizikem, se zde klade větší důraz na vzdělání realizátora programu, člověka, který je v dané oblasti vzdělaný (psycholog, adiktolog, metodik prevence apod.). Vhodná je speciální pedagogika, psychologie, adiktologie atd., povinný je alespoň Bc. stupeň VŠ, rozsáhlejší speciální trénink, základní sebezkušenost - tento rozsah splňuje specializační studium ŠMP. Např. u dítěte, které již má zkušenosti s kouřením, se budeme snažit předcházet vzniku a rozvoji závislosti.

2. 5. TERCIÁRNÍ PREVENCE

Cílem **terciární prevence** je předcházení zdravotním nebo sociálním potížím v důsledku rizikového chování. Zaměřuje se na jedince či skupinu, kteří jsou vystaveni

působení výrazně rizikových faktorů, případně u kterých se již vyskytly projevy rizikového chování. Snahou je podchytit problém co nejdříve, správně posoudit a vyhodnotit potřebnost specifických intervencí a neprodleně tyto intervence zahájit. Jedná se již o práci s dětmi a mládeží, u kterých je zvýšené riziko výskytu či již počínající projevy rizikového chování. Cílem terciární prevence není jen např. oddálení užívání drog, ale také snížení frekvence a objemu užívaných drog a zmírnění následků jejich užívání. Tato úroveň prevence již vyžaduje odborníky. Mohou jimi být např. psychologové, adiktologové, speciální pedagogové či metodici prevence s praxí. Na této úrovni lze s žákem či studentem pracovat individuálně i skupinově.

Patří sem např. předcházení vážnému nebo trvalému zdravotnímu nebo sociálnímu poškození v souvislosti s užíváním drog.

V rámci primární prevence rozlišujeme **prevenci nespecifickou a specifickou**. Specifickou pak dále na **všeobecnou, selektivní a indikovanou**.

3. ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE (ŠMP)

3.1. KDO MŮŽE VYKONÁVAT FUNKCI ŠKOLNÍHO METODIKA PREVENCE

- funkci ŠMP může vykonávat kterýkoliv učitel dané školy, nejlépe ten, který k tomu má osobnostní předpoklady a chce funkci vykonávat

- musí splňovat následující podmínky:
    - je pedagogickým pracovníkem podle § 2 zákona č. 563/ 2004 Sb. o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů,
    - musí naplňovat kvalifikační předpoklady absolvováním studia k výkonu specializovaných činností. Pokud ŠMP tuto podmínku splňuje, náleží mu v souladu se zákoníkem práce specializační příplatek ve výši 1000,- až 2000,- Kč,
    - musí být absolventem magisterského studijního programu,
- ředitel školy musí učitele do dané funkce jmenovat,
- ŠMP se automaticky stává členem školského poradenského pracoviště (ŠPP),
- ŠMP nemá v současné době nárok na sníženou míru přímé vyučovací povinnosti.

3. 2. ROZDĚLENÍ ČINNOSTI ŠMP

- povinnosti ŠMP vyplývají z jeho standardních činností, které jsou jasně dány přílohou č. 3 Vyhlášky 72/2005 Sb. Činnosti jsou rozdělené na tři oblasti:
    - metodické činnosti,
    - informační činnosti,
    - poradenské činnosti.

3. 2. 1. METODICKÉ ČINNOSTI

1. Koordinace tvorby, kontrola, evaluace a participace při realizaci minimálního preventivního programu školy.

2. Koordinace a participace na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislostí, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, rasismu a xenofobie, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškozování a dalších projevů rizikového chování.

3. Metodické vedení činnosti pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence rizikového chování. Vyhledávání a nastavení vhodné podpory směřující k odstranění rizikového chování.

4. Koordinace vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence rizikového chování.

5. Individuální a skupinová práce se žáky a studenty s obtížemi v adaptaci, se sociálně-vztahovými problémy, s rizikovým chováním a problémy, které negativně ovlivňují jejich vzdělávání.

6. Koordinace přípravy a realizace aktivit zaměřených na zapojování multikulturních prvků do vzdělávacího procesu a na integraci žáků/cizinců; prioritou v rámci tohoto procesu je prevence rasismu, xenofobie a dalších jevů, které souvisejí s přijímáním odlišnosti.

7. Koordinace spolupráce školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku prevence rizikového chování, s metodikem preventivních aktivit v poradně a s poradenskými, terapeutickými, preventivními, krizovými, a dalšími odbornými pracovišti, zařízeními a institucemi, které působí v oblasti prevence rizikového chování.

8. Kontaktování odpovídajícího odborného pracoviště a participace na intervenci a následné péči v případě akutního výskytu rizikového chování.

9. Shromažďování odborných zpráv a informací o žácích v poradenské péči specializovaných poradenských zařízení v rámci prevence rizikového chování v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů.

10. Vedení písemných záznamů umožňujících doložit rozsah a obsah činnosti školního metodika prevence, navržená a realizovaná opatření.[1]

3. 2. 2. INFORMAČNÍ ČINNOSTI

1. Zajišťování a předávání odborných informací o problematice rizikového chování, o nabídkách programů a projektů, o metodách a formách specifické primární prevence pedagogickým pracovníkům školy.

2. Prezentace výsledků preventivní práce školy, získávání nových odborných informací a zkušeností.

3. Vedení a průběžné aktualizování databáze spolupracovníků školy pro oblast prevence rizikového chování, zejména orgánů státní správy a samosprávy, středisek výchovné péče, poskytovatelů sociálních služeb, zdravotnických zařízení, Policie České

[1] Příloha č. 3 k vyhlášce č. 72/2005 Sb. Standardní činnosti školy, II. Standardní činnosti školního metodika prevence

republiky, orgánů sociálně-právní ochrany dětí, nestátních organizací působících v oblasti prevence, center krizové intervence a dalších zařízení, institucí a jednotlivých odborníků.

4. Předávání informací a zpráv o realizovaných preventivních programech zákonným zástupcům, pedagogickým pracovníkům školy a školskému poradenskému zařízení.

5. Vedení dokumentace, evidence a administrativa související se standardními činnostmi v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů a předávání informací o realizovaných preventivních programech školy pro potřeby zpracování analýz, statistik a krajských plánů prevence.[2]

3. 2. 3. PORADENSKÉ ČINNOSTI

1. Vyhledávání a orientační šetření žáků s rizikem či projevy rizikového chování; poskytování poradenských služeb těmto žákům a jejich zákonným zástupcům, případně zajišťování péče odpovídajícího odborného pracoviště ve spolupráci s třídními učiteli.

2. Spolupráce s třídními učiteli při zachycování varovných signálů spojených s možností rozvoje rizikového chování u jednotlivých žáků a tříd a participace na sledování úrovně rizikových faktorů, které jsou významné pro rozvoj rizikového chování ve škole.

3. Příprava podmínek pro integraci žáků se specifickými poruchami chování ve škole a koordinace poskytování poradenských a preventivních služeb těmto žákům školou a specializovanými školskými zařízeními.[3]

Jelikož je oblast činnost metodika prevence velmi obsáhlá, doporučuji rozdělit si činnosti se školním psychologem, výchovným poradcem či jiným členem školního poradenského pracoviště.

[2] Příloha č. 3 k vyhlášce č. 72/2005 Sb. Standardní činnosti školy, II. Standardní činnosti školního metodika prevence

[3] Příloha č. 3 k vyhlášce č. 72/2005 Sb. Standardní činnosti školy, II. Standardní činnosti školního metodika prevence

4. CO JE ŠKOLNÍ PORADENSKÉ PRACOVIŠTĚ

Každá škola má od 1. 9. 2016 povinnost mít zřízené školní poradenské pracoviště (ŠPP), které funguje jako poradenský orgán nejen pro žáky, učitele, ale i pro rodiče. Zřízení poradenského pracoviště se týká základních, středních i vyšších odborných škol. Působí v něm zpravidla *školní metodik prevence, výchovný poradce, školní psycholog, případně speciální pedagog.* Do ŠPP ale můžeme zařadit de facto každého pedagogického pracovníka školy, o kterém víme, že bude pro činnost přínosem. Členové ŠPP komunikují s třídními učiteli, netřídními učiteli, případně s dalšími pedagogickými pracovníky a vedením školy. ŠPP se může obracet i na nepedagogické pracovníky školy, kteří jsou schopni mapovat problematické chování žáků i v prostorách, ve kterých se mnoho učitelů tak často nepohybuje (např. šatny, WC, apod.).

4. 1. V ČEM SPOČÍVÁ PORADENSKÁ ČINNOST ŠKOLY

Poradenskou činnost ve školách popisuje Vyhláška 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů § 7 odst. 2:

Ve škole jsou zajišťovány poradenské služby v rozsahu odpovídajícím počtu a vzdělávacím potřebám žáků školy zaměřené zejména na:

a) poskytování podpůrných opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami,

b) sledování a vyhodnocování účinnosti zvolených podpůrných opatření,

c) prevenci školní neúspěšnosti,

d) kariérové poradenství spojující vzdělávací, informační a poradenskou podporu k vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšímu profesnímu uplatnění,

e) podporu vzdělávání a sociálního začleňování žáků z odlišného kulturního prostředí, s odlišnými životními podmínkami,

f) podporu vzdělávání žáků nadaných a mimořádně nadaných,

g) průběžnou a dlouhodobou péči o žáky s výchovnými či vzdělávacími obtížemi a vytváření příznivého sociálního klimatu pro přijímání kulturních a jiných odlišností ve škole a školském zařízení,

h) včasnou intervenci při aktuálních problémech u jednotlivých žáků a třídních kolektivů,

i) předcházení všem formám rizikového chování včetně různých forem šikany a diskriminace,

j) průběžné vyhodnocování účinnosti preventivních programů uskutečňovaných školou,

k) metodickou podporu učitelům při použití psychologických a speciálně pedagogických postupů ve vzdělávací činnosti školy,

l) spolupráci a komunikaci mezi školou a zákonnými zástupci,

m) spolupráci školy při poskytování poradenských služeb se školskými poradenskými zařízeními.[4]

[4] Vyhláška 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů § 7 odst. 2

5. CO JE PRO PRÁCI ŠMP DŮLEŽITÉ

Práce metodika prevence je velmi náročná, obtížná a mnohdy nedoceněná. Výsledky činnosti ŠMP ovlivňuje mnoho faktorů. Může se stát, že je ŠMP nadšený do práce, iniciativní, kreativní, přichází s nápady, ale jeho snaha se nesetkává s pochopením a podporou. Důležitou roli zde hraje nejen vedení školy, ale také kooperace pedagogického sboru a podmínky k práci, které má ŠMP nastaveny.

5. 1. PODMÍNKY

- ✓ prostor pro práci (místnost pro konzultace s učiteli, žáky i rodiči)
- ✓ vlastní PC
- ✓ uzamykatelná skříň na dokumenty
- ✓ viditelná nástěnka pro žáky, zákonné zástupce a pedagogy (informace k prevenci a realizaci preventivních aktivit, důležité kontakty, subjekty zabývající se prevencí rizikového chování, konzultační hodiny ŠMP pro žáky, zákonné zástupce a pracovníky školy a kontakt na ŠMP)

5. 2. PODPORA

- ✓ podpora vedení hraje klíčovou roli
- ✓ dobrá spolupráce mezi členy ŠPP
- ✓ důvěra mezi ŠMP a ostatními členy pedagogického sboru

5.3. DOBŘE STRUKTUROVANÁ SPOLUPRÁCE S CELÝM PEDAGOGICKÝM SBOREM

- ✓ je prospěšné seznámit členy pedagogického sboru s povinnostmi pedagogických pracovníků, třídních učitelů, s prací ŠMP i ŠPP. Je důležité požadavky opakovat a proškolovat sborovny pravidelně. Členové pedagogického sboru musí být seznámeni s činností ŠMP i ŠPP, s jejich povinnostmi a ubezpečeni, že se na ně mohou s důvěrou obrátit,
- ✓ zároveň je žádoucí aby se pedagogický sbor neustále vzdělával v oblasti rizikového chování žáků, případně aby učitelé sami přicházeli s vlastní iniciativou prevence rizikového chování,
- ✓ pedagogičtí i nepedagogičtí pracovníci školy by měli kontaktovat ŠMP v případě nejasností, problémů v kolektivu či zachycení signálu rizikového jevu.

5. 4. SPOLUPRÁCE S OSTATNÍMI SUBJEKTY V OBLASTI RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ ŽÁKŮ

- ✓ dobře nastolená spolupráce mezi pracovníky OSPOD, Policií České republiky a školou,
- ✓ vyhledávání subjektů, které mohou být škole v oblasti prevence prospěšní,
- ✓ velkým přínosem je spolupráce s metodiky prevence z ostatních škol a s metodiky prevence z pedagogicko-psychologických poraden či krajskými koordinátory prevence.

5.5. NASTAVENÍ PRAVIDEL

- ✓ nastavení pravidel v rámci školy – kdo s kým bude spolupracovat, jakým způsobem budou informace předávány apod.,
- ✓ nastavení jednotných záznamů – kdo rizikovou událost zapíše, komu zápis předá, jak se s tím bude dál pracovat, kdo dopíše, jak událost pokračovala, kam se zápis uloží, kdo bude mít na starost další postup atd.,
- ✓ nastavení postupů při vyhledávání rizikových jevů na školách – jakým způsobem jev zmapujeme, kdo šetření provede, kdo uskuteční zápis, jaká opatření učiníme, kdo kontaktuje rodiče či odborná pracoviště,
- ✓ ŠMP by měl mít také jasně určené, jakým způsobem bude ostatní členy pedagogického sboru i vedení školy informovat o své činnosti a výsledcích své práce.

5. 6. VZDĚLÁVÁNÍ

- ✓ nedílnou součástí práce ŠMP je neustále se vzdělávat – ať už prostřednictvím seminářů, konferencí a samostudia,
- ✓ nové poznatky by měl ŠMP přenášet na své pedagogické kolegy a členy ŠPP,
- ✓ metodik prevence by měl zároveň plánovat a realizovat vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti prevence.

Je důležité si uvědomit, že prevence není odpovědností školního metodika prevence, ale celého pedagogického sboru a vedení školy. Každý svým dílem přispívá k atmosféře školy a k naplňování aspektů prevence rizikového chování žáků.

6. DOKUMENTY

6. 1. MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM (MPP)

- je to plán preventivních aktivit na jeden školní rok,
- jeho vyhodnocení je součástí výroční zprávy o činnosti školy,
- podléhá kontrole České školní inspekce,
- podobu MPP si každý metodik prevence volí podle sebe,
- může jej vypracovat v souladu se systémem výkaznictví.

6. 1. 1. Co by měl MPP splňovat

- měl by být realizovatelný,
- výsledky efektivity MPP by měly být alespoň v některých ohledech měřitelné,
- vycházet z podmínek konkrétní školy a jejich žáků,
- měl by mít dlouhotrvající vliv na chování žáků,
- netvoří jej pouze ŠMP, ale na jeho tvorbě se podílí širší tým učitelů,
- do realizace se zapojuje celý pedagogický sbor,
- počítá se spoluprací rodičů žáků,
- podporuje zdravý životní styl a klade důraz na schopnost žáků učinit správná rozhodnutí.

6. 1. 2. Jakých základních pilířů se při tvorbě MPP držet

- specifika a charakteristika školy (popište školu, její specifika a aktivity, do kterých se zapojuje),
- cíle a principy primární prevence na škole (čeho chceme dosáhnout a v kterých konkrétních oblastech),
- strategie a metody, které škola v oblasti prevence používá (např. projektové vyučování, spolupráce s rodiči, týmová práce apod.),
- konkrétní aktivity podporující primární prevenci (aktivity, které vedou ke změně chování v daných oblastech),
- organizace a struktura prevence na škole (popis role metodika prevence, třídních učitelů, vedení školy, školního psychologa atd.),
- konkrétní aktivity primární prevence pro daný školní rok (které konkrétní aktivity povedou k cíli),
- evaluace (jakým způsobem budou aktivity evaluovány).

6. 2. VYHODNOCENÍ MPP

- vyhodnocení se provádí prostřednictvím jednotného online SYSTÉMU VÝKAZNICTVÍ preventivních aktivit,
- k předchozímu období se lze v systému vracet,
- je možné udělat v systému zároveň i MPP, ale tato cesta se ukazuje zbytečně složitá,
- provádí se vždy do 30. 9. následujícího školního roku,
- https://www.preventivni-aktivity.cz/

6. 3. ŠKOLNÍ PREVENTIVNÍ STRATEGIE

- ŠPS je dlouhodobý preventivní program (záměr) školy,
- definuje dlouhodobé cíle v oblasti prevence rizikového chování žáků,
- přizpůsobuje se kulturnímu a sociálnímu klimatu, struktuře školy i specifikům školy, žákovské populace i okolí školy, respektuje rozdíly ve školním prostředí,
- vypracovává se zpravidla na 5 let.

6. 4. ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

- je součástí MPP,
- popisuje návody a postupy školy v oblasti prevence šikany,
- „Školní program proti šikanování“ vychází z Metodického pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016),
- cílem programu je vytvořit ve škole prostředí, kde se žáci cítí bezpečně, sami se podílí na budování přátelských vztahů, podporují spolupráci jak mezi žáky, tak učiteli a kde k nežádoucímu chování zaujímají odmítavý postoj. Škola má ze zákona jednoznačnou odpovědnost za vytváření a udržování bezpečného prostředí, za ochranu žáků a jejich zdraví a za předcházení vzniku jakýchkoli forem rizikového chování na škole, tedy i šikany,
- ředitel školy má zároveň odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro své zaměstnance, tedy také za prevenci šikany zaměřené na učitele (1 § 29 zákona

č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, § 101 a § 102 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů).

6. 5. KRIZOVÝ PLÁN ŠKOLY

- je součástí Minimálního preventivního programu,
- cílem krizového plánu je stanovit závazný postup pro všechny pracovníky školy v případě podezření či výskytu šikany, kyberšikany, návykových látek mezi žáky či dalších rizikových jevů,
- Krizový plán školy vychází z Metodického pokynu MŠMT k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a studentů ve školách a školských zařízeních 20 006/2007-51 a Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 24 246/2008-6

7. PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ ŽÁKŮ – CO NÁM MŮŽE PŘI TVORBĚ DOKUMENTŮ POMOCI

K tomu, aby začínající metodik prevence sestavil kvalitní dokumenty k prevenci rizikového chování žáků, musí porozumět základním pojmům – tedy zejména co se vlastně považuje za rizikové chování žáků – k tomu mu pomůžou metodická doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR s uvedením druhů prevence a preventivních aktivit.

7. 1. METODICKÉ DOPORUČENÍ K PRIMÁRNÍ PREVENCI RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ U DĚTÍ A MLÁDEŽE (DOKUMENT MŠMT Č.J.: 21291/2010-28)

Metodické doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů (dále jen „žák“) ve školách a školských zařízeních vymezuje aktuální terminologii, která je v souladu s terminologií v zemích EU a začlenění prevence do školního vzdělávacího programu a školního řádu, popisuje jednotlivé instituce v systému prevence a úlohu pedagogického pracovníka, definuje minimální preventivní program, doporučuje postupy škol a školských zařízení při výskytu rizikových forem chování dětí a mládeže.

Veškerá metodická doporučení najdete na následujícím odkazu:

http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny

Jedná se o metodická doporučení v následujících oblastech:

- Návykové látky
- Rizikové chování v dopravě
- Poruchy příjmu potravy
- Alkohol
- Syndrom CAN
- Školní šikana
- Kyberšikana
- Homofobie
- Extremismus, rasismus, xenofobie, antisemitismus
- Vandalismus

- Záškoláctví
- Krádeže
- Tabák
- Krizové situace spojené s násilím
- Netolismus
- Sebepoškozování
- Nová náboženská hnutí
- Rizikové sexuální chování
- Příslušnost k subkulturám
- Domácí násilí
- Hazardní hraní

Metodické doporučení většinou obsahuje:

- definici rizikového chování
- rizikové faktory
- východiska pro pomoc
- informaci, jaký typ prevence je vhodný pro daný rizikový jev
- doporučený postup při řešení konkrétního jevu ve škole
- kdo danou problematiku řeší a na koho se můžeme obrátit o pomoc
- legislativní rámec, případně kdy vyrozumět Policii České republiky, OSPOD a další instituce
- doporučená literatura k dané problematice

8. CO BY MĚLA SPLŇOVAT „ÚČINNÁ“ PREVENCE NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Nejdříve se zaměřme na to, o čem víme, že příliš nefunguje:

8. 1. NEÚČINNÁ PRIMÁRNÍ PREVENCE

a) zastrašování a triviální přístup: „prostě řekni ne“, citové apely, pouhé předávání informací, samostatně realizované jednorázové akce, potlačování diskuse, stigmatizování a znevažování osobních postojů žáka/studenta, přednášky, pouhé sledování filmu, besedy s bývalými uživateli (ex-usery) na základních školách, nezapojení žáků/studentů do aktivit a nerespektování jejich názorů, politiku nulové tolerance na škole a testování žáků jako náhražku za kontinuální primární prevenci,
b) hromadné kulturní či sportovní aktivity nebo návštěva historických a kulturních památek, by měly být pouze doplňkem, na který by měla vždy navazovat diskuse v malých skupinkách.[5]

8. 2. ÚČINNÁ PRIMÁRNÍ PREVENCE

Pokud se bavíme o efektivní primární prevenci, máme na mysli kontinuální a komplexní programy, interaktivní programy v menších skupinách, vytváření dobrého klimatu ve třídě a skupině, programy pomáhající odolávat žákům sociálnímu tlaku zaměřené na zkvalitnění komunikace, osvojování a rozvoj sociálně emočních dovedností a kompetencí, konstruktivní zvládání konfliktů a zátěžových situací, odmítání legálních a nelegálních návykových látek, zvyšování zdravého sebevědomí a sebehodnocení, posilování odvahy, stanovování realistických cílů, zvládání úzkosti a stresu apod. Principy efektivní a vyhodnotitelné prevence jsou založeny na soustavnosti a dlouhodobosti, aktivnosti, přiměřenosti, názornosti, uvědomělosti.

[5]Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28)

Co tedy v primární prevenci funguje

- **komplexnost a kombinace mnohočetných strategií** působících na určitou cílovou skupinu, preventivní programy je tedy nutné koncipovat komplexně jako souhrn více faktorů a jako koordinovanou spolupráci různých institucí,
- **dlouhodobá a kontinuální** práce s dětmi (soustavné budování důvěry, zapojení rodičů a pedagogů, systematicky plánovaná a evaluovaná práce),
- zásadním faktorem je dobrá **provázanost programů** a jejich graduování z hlediska věku a rizikovosti cílové skupiny,
- **včasný začátek** preventivních aktivit, ideálně již v předškolním věku,
- práce v **malých skupinách** (max. 30 účastníků, spíše méně, kruhové uspořádání sezení, interakce, dialog),
- **aktivní účast** cílové skupiny (prožitek, výtvarné a pohybové techniky, rozbor, nutná zpětná vazba, vždy aktivitu zpracovat, „vytěžit“) a využití **„peer prvku“** (věkové blízkosti s dětmi),
- reakce na **aktuální potřeby** cílové populace (nutno sledovat nové trendy, být tzv. „in“, sledovat vývoj konkrétní skupiny, mít o ní informace),
- nabídka **pozitivních alternativ k rizikovému chování** (zdravý životní styl, posilování sebevědomí, rozvoj komunikace, nácvik řešení problémů, vedení k zodpovědnosti),
- využití **„KAB“ modelu** - orientace nikoliv pouze na úroveň informací, ale především na kvalitu postojů a změnu chování. Např. posílení schopnosti mladých lidí čelit tlaku k užívání návykových látek zvýšeným sebevědomím, nácvikem asertivity a schopností odmítat, zkvalitněním sociální komunikace a schopnosti obstát v kolektivu a řešit problémy sociálně přiměřeným způsobem,
- **jasný a strukturovaný program** (předem daná metodika, požadavky na vzdělání a kompetence lektorů, časové ohraničení, vymezená témata a pravidla, shrnující závěr),
- důraz na **kontext programu** (respektování specifik dané lokality, spolupráce s rodiči, spolupráce institucí zapojených do programu prevence),
- **denormalizace** - primární prevence má přispívat k vytvoření takového sociálního klimatu, které není příznivé k šíření rizikového chování, „rizikové chování zde není normální“,
- podpora **protektivních faktorů ve společnosti**, vytváření podpůrného a pečujícího prostředí.

Co v primární prevenci nefunguje

- programy založené **pouze na předávání informací o rizikovém chování**. Tyto nemění postoje a chování, a pokud jsou předávané informace v rozporu se zkušenostmi dětí, mohou mít i opačný účinek,
- varovné slogany a **odstrašující příklady**. Nemají vliv na změnu chování, pouze vytvářejí postoj typu: "to se mně přece nemůže stát",
- **přehánění následků, moralizování** a v neposlední řadě i afektivní výchova, postavená pouze na emocích a pocitech (toto tvrzení však nevylučuje např. užití prvků zážitkové pedagogiky, pokud jsou respektovány obecné zásady efektivní primární prevence),
- **jednorázové** programy a jednorázové přednášky bez návaznosti,
- **krátkodobé a málo intenzivní** programy - nepravidelné jednorázové aktivity, bez uceleného rámce,
- programy **bez interaktivních prvků, masové akce** - založené pouze na pasivním vstřebávání informací, nerozvíjí dovednosti, není zde zpětná vazba,
- programy, které **neodpovídají potřebám cílové skupiny.** Často jsou příliš obecné, neznají potřeby dětí, přicházejí buď příliš brzy, nebo příliš pozdě podle věku, mají nereálné cíle
- poskytované osobami **bez dostatečných zkušeností** nebo osobami, které nemají respekt a uznání dětí,
- **kampaně** ve sdělovacích prostředcích - nemají vliv na změnu chování, v ideálních případech pouze zvyšují informovanost,
- spoléhání na **jeden typ programů** bez zapojení dalších komunitních aktivit a rodičů,
- **setrvačnost**, pokud je program stále stejný i přesto, že už není aktuální,
- školní politika **nulové tolerance** - vylučování ze školy nebo jiné tvrdé tresty, pokud se zjistí užívání drog u studentů. Plošné testování drog z moči je represivním nástrojem ne prevencí,
- **screeningové metody** – testování školního klimatu barvovými testy či hledání stop po návykových látkách prostřednictvím stěrů z lavic nelze považovat za účinnou specifickou primární prevenci,
- **návštěvy policistů se psy** a ukázky jejich výcviku – prevenci a ukázky represe nelze zaměňovat. Zastrašování není efektivní prevencí.[6]

[6] Zdroj – Národní ústav pro vzdělávání

9. ŠKOLNÍ ROK METODIKA PREVENCE

Pro práci ŠMP je důležité vědět, kdy má co dělat, na co si dávat pozor, co evidovat atd. V následující kapitole předkládám stručný nástin činností na celý školní rok.

Průběžně po celý školní rok:

- ✓ zajišťování preventivních aktivit pro žáky
- ✓ koordinace vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence
- ✓ předávání informací o problematice rizikových jevů na škole, nabídky projektů apod. pedagogickým pracovníkům školy
- ✓ předávání informací o plánovaných a realizovaných preventivních aktivitách zákonným zástupcům žáků (třídní schůzky, nástěnka, webové stránky školy,…)
- ✓ vedení dokumentace a evidence související s činností metodika prevence
- ✓ evaluace dokumentů souvisejících s činností metodika prevence
- ✓ poradenská činnost – žáci, kolegové, rodiče
- ✓ práce s třídními kolektivy i jednotlivci
- ✓ spolupráce s ostatními pedagogickými pracovníky
- ✓ případná dotazníková šetření
- ✓ spolupráce s ostatními subjekty (OSPOD, Policie České republiky, KPPP atd.)
- ✓ schůzky ŠPP
- ✓ schůzky s vedením školy

SRPEN

- evaluace MPP za loňský školní rok
- příprava MPP pro nadcházející školní rok
- kontrola, případně úprava následujících dokumentů:

    - Krizový plán školy
    - Školní program proti šikanování
- zahájení činnosti ŠPP – seznámení a konzultace - MPP pro nadcházející školní rok

ZÁŘÍ

- seznámení pedagogického sboru s cíli a obsahem MPP pro daný školní rok
- odeslání podkladů pro systém výkaznictví
  (vyhodnocení MPP za minulý školní rok) – do 30. 9.
- podání žádosti o dotaci MŠMT – do 30. 9. (pokud škola žádá)

ŘÍJEN

- odeslání MPP pro daný školní rok, elektronicky do 31. 10. krajské koordinátorce prevence

LISTOPAD

- podání informace o činnosti ŠMP na pedagogické radě
- případná příprava Školní preventivní strategie (platnost je vždy na 5 let)

PROSINEC

- ukončení projektu z dotace Zlínského kraje (pokud ji škola získala)

LEDEN

- příprava podkladů k Závěrečné zprávě o dotaci Zlínského kraje (pokud ji škola získala)
- podání informací o činnosti ŠMP na pedagogické radě

ÚNOR

- podání Žádosti o dotaci Zlínského kraje (většinou do poloviny února) – informace vždy zasílá krajská metodička prevence
- podání Závěrečné zprávy k dotaci Zlínského kraje (do 28. 2.)

BŘEZEN

- výsledky dotačního řízení Zlínského kraje, zajišťování realizace projektu

DUBEN

- podání informací o činnosti ŠMP na pedagogické radě

KVĚTEN

- příprava podkladů k vyhodnocení MPP – spolupráce s ostatními kolegy

ČERVEN

- příprava podkladů k vyhodnocení MPP (systém výkaznictví), které se podává do konce měsíce září (lze podat i dříve)
- podání informací o činnosti ŠMP na pedagogické radě

10. ZÁVĚR

V poslední době slyšíme ze všech stran rady, jaká by měla prevence být – soustavná, komplexní, interaktivní, neměla by zastrašovat, atd. Z logiky věci i zkušeností vím, že prevence musí vycházet z člověka samého. Teprve až se nám podaří přesvědčit žáka, že není důvod, aby bral zakázané látky, kradl či choval se rizikově, přesvědčit jej o tom, že život je dar, a on sám je za něj zodpovědný, budeme úspěšní. K tomuto cíli ale vede velmi dlouhá a trnitá cesta.

My, metodici prevence máme hodně stesků a otázek. Víme, jak by měla prevence probíhat, ale máme kvalitní realizátory? Pokud je najdeme, jsou finančně nedostupní a pro nás nastává další problém – kde vzít na prevenci peníze? Těžko můžeme všechny potřebné programy realizovat sami – i pokud by se zapojil celý pedagogický sbor, nebylo by to možné z časových důvodů a nebylo by to ani efektivní. A to nemluvím o finančním podhodnocení školních metodiků prevence a tolik diskutovaném – zatím nerealizovaném - snížení přímé vyučovací povinnosti.

Co nám tedy zbývá? Napnout všechny síly, ukrojit ze svého času pro vlastní rodinu, dál po večerech a víkendech přemýšlet, jak bychom prevenci v naší škole zefektivnili, koho požádáme o finanční dotaci a jak realizovat kvalitní program za minimum peněz, nejlépe zadarmo, ale přitom kvalitně.

Na naší škole je výhodou podpora vedení školy dlouhodobé preventivní aktivity. Vedení komunikuje s metodiky prevence pro I. stupeň i II. stupeň a podporuje správná rozhodnutí. I tak si stále myslím, že práce metodika prevence je práce pro odborníka v dané oblasti na celý úvazek. Žáci jsou čím dál více a v čím dál nižším věku ohroženi rizikovými jevy a je velmi obtížné s těmito aspekty bojovat. Považuji za velké štěstí, že jsem obklopena kolegy, kteří jsou ochotni se zapojit do tohoto boje a díky jejich pracovitosti, týmové spolupráci a entusiasmu je náš boj částečně úspěšný.

Prevence rizikového chování je jedna z oblastí, jejíž úspěšnost je velmi těžko měřitelná. Neplatí pro ni žádné tabulky a často se musíme řídit svými vnitřními pocity a intuicí. Prevenci nelze uskutečňovat bez všech tří aspektů – pedagogů, žáků a podpory rodičů. Naším cílem je sjednotit naše postoje a uvědomit si, že my všichni - žáci, pedagogové i rodiče plujeme na jedné lodi a máme společný cíl - vychovat z našich žáků osobnosti, které dokážou plnohodnotně obstát v dnešním světě.

Primární prevence stále zůstává nejefektivnějším a v konečném důsledku nejlevnějším prostředkem, jak v raném stádiu podchytit signály rizikového chování a předejít případným negativním důsledkům rizikového chování dětí a mládeže.

Přeji všem metodikům prevence, aby jim tento materiál pomohl v nelehkém boji, aby na svých školách našli podporující vedení, spolupracující kolegy, žáky a rodiče, kteří jdou stejným směrem.